

VIVAT ACADEMIA

Випуск 4 / Issue 4

Видається з 2016 року / Published since 2016

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2019

Друкується за ухвалою Вченої ради філологічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 1 від 30 серпня 2020 р.

У черговому випуску збірника “Vivat academia” представлено наукові пошуки молодих учених-філологів. Запропоновано широкий спектр філологічних студій, в яких осмислено актуальні проблеми літературознавства, мовознавства та фольклористики.

The current issue of “Vivat academia” collection features scholarly endeavours of young philologists. It offers a wide spectrum of philological research which tackles the issues of literary studies, linguistics and folklore studies.

Редакційна колегія:

проф., д-р філол. наук *С. Пилипчук* (головний редактор), доц., канд. філол. наук *І. Гунчик* (заступник головного редактора), проф., д-р філол. наук *Ф. Бацевич*, доц., канд. філол. наук *В. Будний*, доц., канд. філол. наук *О. Забуранна*, доц., канд. філол. наук *І. Кметь*, проф., д-р філол. наук *В. Івашків*, проф., д-р філол. наук *М. Льницький*, проф., д-р філол. наук *І. Кочан*, канд. філол. наук *А. Кравчук*, доц., канд. філол. наук *З. Купчинська*, проф., д-р філол. наук *Т. Салига*, проф., д-р філол. наук *А. Татаренко*.

Відповідальний за випуск проф., д-р філол. наук *Святослав Пилипчук*

Адреса редколегії:

Львівський національний
університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, кім. 305,
Львів, Україна, 79000
тел. : (38) (032) 2394398.

Editorial Board Address:

Ivan Franko National
University of Lviv
1, Universytetska Str., room 305,
Lviv, Ukraine, 79000
tel. : (38) (032) 2394398.

<http://www.lnu.edu.ua/faculty/philol/www/pnv.php>

Редактор У. КРУК

Комп'ютерне верстання С. СЕНИК

Адреса редакції, видавця і виготовлювача:

Львівський національний університет
імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції. Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Формат 70x100/¹⁶
Ум. друк. арк. 9,03.
Тираж 100 прим. Зам.

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2019

УДК 398(=161.2):004.651

ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ЯК ДІАЛЕКТОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО: ЛЕКСИЧНИЙ РІВЕНЬ

Юрій ГРИЦЕВИЧ

Статтю присвячено аналізу діалектної субстантивної лексики на матеріалі уснопоетичних текстів Електронного архіву українського фольклору. З'ясовано семантику зафіксованих іменників. Досліджуваний матеріал дав змогу виділити такі лексико-семантичні групи: 1) лексика на позначення осіб за родом їх діяльності чи заняття; 2) лексика на позначення членів сім'ї, родини, сімейних зв'язків; назви осіб за матримоніальною, віковою ознакою; 3) лексика на позначення назв будівель, сільськогосподарських споруд, їх частин та інших, пов'язаних з ними предметів; 4) назви одягу і взуття; 5) назви їжі, напоїв, посуду, кухонного начиння; 6) назви предметів хатнього і ширше – господарського призначення; 7) лексика на позначення реалій тваринного та рослинного світів; 8) апелятивні назви географічних об'єктів та ін. У науковий обіг уведено новий лексичний матеріал, який можна використати для подальших діалектологічних досліджень.

Залучений для дослідження фактаж підтверджує думку про наявність у мові фольклору вузькодіалектних елементів, а отже, є вагомим аргументом на користь того, що фольклор репрезентує один із функційних різновидів діалектного мовлення.

Ключові слова: фольклор, діалект, лексика, іменник, лексико-семантична група, номінація, Електронний архів українського фольклору.

Поділ на іменники та дієслова – універсальна характеристика кожної мови. З усіх частин мови найчіткіше вирізняється іменник, завдяки тому, що відображає насамперед субстанціальні (зі значенням реальної предметності або зі сприйманим у нашій свідомості таким значенням) об'єкти, а ці матеріальні об'єкти людська свідомість розрізняє найлегше, а отже, межі іменника виявляються досить окресленими. Семантичне ядро іменників становлять позначення предметів і тих понять, яким притаманне передусім те, що вони відображають матеріальні предмети і містять у собі внаслідок цього загальну категорійну ознаку предметності [4, с. 48].

Центральне положення іменника в системі частин мови як єдиного класу слів на позначення предметів закономірно детермінує дослідження субстантивного компонента діалектного лексикону.

“Для української діалектології, – на думку П. Ю. Гриценка, – як і для інших слов'янських, актуальними є проблеми: *що з усієї складної структури діалектної мови необхідно досліджувати, для чого і за допомогою яких дослідницьких прийомів і процедур* студіювати цей феномен” [1, с. 145]. Надійну матеріальну базу для аналізу діалектної лексики забезпечили фахово записані фольклорні тексти Електронного архіву українського фольклору – спеціалізованого інтернет-комплексу для електронного розміщення і презентації фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та

культурно-просвітницького використання (Режим доступу: <http://folklore-archive.org.ua/>). Електронний архів українського фольклору – перша в Україні спроба комплексного електронного архівування фольклорних реалій, зоблена в руслі кардинально нової філософії архівної праці, яка бачить архів традиційної культури не лише накопичувачем і надійним зберігачем духовних надбань народу, але також відкритим культурним інформаційним центром з вільним доступом (у мережі Інтернет) до архівних документів та широкими можливостями ефективного оперування великими масивами джерельної інформації [2].

Мета статті – охарактеризувати тематичні групи діалектної субстантивної лексики на матеріалі уснопоетичних текстів Електронного архіву українського фольклору.

Серед лексичних діалектизмів у фольклорних записах виділяємо чимало назв осіб за різними ознаками: а) особові найменування за ознакою спорідненості та свояцтва: **дідо** – дід, порівняймо: “*А йде дідо попри воду, а вода прибила, А дідо бабу копнув ззаду – баба ся втопила! Ой йде дідо попри воду, на скрипки си ріже, Він ся дивит назад себе – баба з води лізе!*” [2]; **швагро, швагро** – сестрин чоловік; зять, порівняймо: “*А до тебе, швагре, одну просьбу маю, Шануй мою сестру, як калину в гаю*” [2], “*Позич, швагруню, три рублі, нехай піду похмелюся. Болить у мене голова, аж мало не скажуся*” [2]; **вуйко** – дядько по матері, порівняймо: “*Ой дівчино молода, дівчино-варгулько, То була ’з до ниськи ходила, як був ни мій вуйко*” [2], “*А ви, діти мої, ви сидіте вдома, ви сидіте вдома. А я йду до брата, до вашого вуйця, до вашого вуйця. Та чи й вам принесу хоч кусничок хлібця, хоч кусничок хлібця*” [2]; **вуйчина** – тітка; сестра матері, порівняймо: “*То я прийшов до вуйчини, що мій вуйко робит, А мій вуйко на вуйчину кошару городит*” [2]; б) назви осіб за професійною діяльністю: **жовняр** – солдат, порівняймо: “*Йде дівчина до шлюбу, з жовняром ся здибає, Жовняр їй руку дає і так її питає: – Дівчино, дівчинонько, де ’с ті слова поділа?*” [2]; **джумар** – чумак, порівняймо: “*Ходив джумар сім літ по долах, То він ни мав пригодівку на своїх волах*” [2], “*Ой заслаб джумар, під меджев лежить, Нихто ’го ся ни запита, що его болит*” [2], “*Ідут волойки, домів ричучи, Що лишили джумарчика, в полю лижучи*” [2]; **банда** – група музикантів, порівняймо: “*Зачую коломию, як зачую банду, То полишу білявину, же би яку Ганну! Зачую коломию, зачую, зачую, Через тоту коломию вдома не ночую!*” [2]; в) віковий статус особи: **легінь** – юнак, парубок, порівняймо: “*До кошари, блеючи, блеючи, Та за ними ладний легінь, в пищавку граючи*” [2], “*Ой ня мати породила на сіні, на сіні, То ми дала біле личко – цілуйте, легіні!*” [2]; г) назви осіб за інтимними стосунками: **білявина, білявка** – мила, кохана, порівняймо: “*А я любив білявину два роки та й зиму. Білявина одуріла, вродила дитину*” [2], “*На заставі нашим хлопцям автомати дали, Ті по цілій Лопушанці горобців стріляли. Гай-ту-ру-ту-ту-ту-ту! Иди з нами за волами, білявино, файно*” [2], “*Ой хлопець молодецький має дві білявки, Їдна буде й до роботи, друга до забавки. Їдна буде й до роботи, куделийку прясти, Й друга піде й на висілля, й гузицями трясти*” [2]; д) за соціальним станом: **батяр** – гультай, розпусник, босяк, порівняймо: “*А мій батько батяр, з батярами бився, Батьори втікали, батяри втікали, аж порох курився*” [2]; **газдиня** – господиня, порівняймо: “*Тишов Яким до комори, до нової скрині: – Нема мої миленької, любой газдині!*” [2]; **газда** – господар,

порівняймо: “В українській світлій хаті Просим, **газдо**, нас прийняти, Прославляти Христа-Бога, Ох, важка була дорога!” [2], “А як бе’з бив добрий **газда**, а я твоя жона, Я би’м пішла на висілля, ти би сидів дома” [2], “Ой треба ти, дівчиночко, ранийко вставати, Та дітині дати їсти, **газду** поплекати” [2]; **лайдачина** – вбога бездомна людина, порівняймо: “Ой курва, ж я си курва, али я си мудра, Настояв ся **лайдачина** коло мого вугла” [2]; **драб** – обідранець, босяк, порівняймо: “Лізе **драба** по драбині, та й упав він мижси свині, Він си думав, шо дівчата, а то свині, поросята” [2]; **ненза** – бідняк, порівняймо: “Така’м біла, як сніг біла, Тепер мене **ненза** зіла. Не так **ненза**, як п’яниця, Прийде домів, не тямиться” [2]; **завитка** – покритка, порівняймо: “Ой кувала й зозулина в Магурі на витці, Файним жінкам грають люди, цигани – **завитці**” [2], порівняймо *літ. завитка* – частина внутрішнього вуха [3, т. 3, с. 49]; е) обрядові назви осіб: **дружба** – розпорядник на весіллі, порівняймо: “А в нашої молододі дві курки, дві курки, А в нашого молодого два **дружби** придурки” [2], “А нашого **дружбу** треба в школу дати, Щоби він навчився в стакан доливати” [2], “Ой **дружбо, дружбо**, шо то за новина, Що в моім стакані хіба половина” [2], порівняймо *літ. дружба* – стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір’я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін. [3, т. 2, с. 423]; є) назви осіб за внутрішніми або зовнішніми ознаками: **коструб** – нечепура, порівняймо: “Людські жони, людські жони, людські молодиці, А мій **коструб** сидит вдома, зили ’го блоциці!” [2], порівняймо *діал. коструб* – яструб; **турлай** – ледащо, тюхтій, порівняймо: “Ох вженив я ся, вженив, взяв’їм си **турлая**, Пішла корови доїти, сіла під бугая” [2]; **кальвин** – кальвініст; негідник, мерзотник, порівняймо: “Єдну мати доню мала Та й ту за **кальвина** дала. Та й ту за **кальвина** дала, До року з ним дитя мала” [2]; **гадра** – дівчина поганой поведінки; шельма; злюща, сварлива баба, порівняймо: “Ой на горі й на високі **гадра** бульбу пече” [2] “Мамцьо моя старинийка, єдного ня маєш, То ня **гадра** зчярувала, ти того не знаєш” [2]; **камрат** – товариш, порівняймо: “Штири пари коней до гробу спускали, А єго **камрати** на “Виват!” стріляли” [2].

Поодинокими номенами представлено лексико-семантичну групу назв частин тіла людини: **кривак** – *знев.* нога, порівняймо: “Івани, Ни талапай тиеничейку й тими **криваками**” [2]; **писки** – губи, порівняймо: “Колисала баба діда зрання до вобіда, А дід випав із колиски й вибив бабі **писки**!” [2], “Сидит дружка й за столом та й надула **писки**, Вни ї дают ковбаси, а вна хоче кешки” [2]; **пуцька** – чоловічий статевий орган, порівняймо: “Пішли дівки на святюк, Василя лишили, Василь **пуцьку** на ланцюк, та й гайда за ними” [2]; **писок** – рот, порівняймо: “Мати моя, мати моя, а вже твоя біда йде, Вна ти очі видовбає, ще й ти **писок** розідре” [2].

Добре заманіфестована лексико-тематична група назв одягу, взуття, прикрас: **портки** – штани, порівняймо: “А в нашого старосточка високі гонори, **Портки** му ся рошпилили, висят помідори” [2], “Ой староста й падав з моста, аж ся **портки** дерли, То так свашки й заводили, й мало ни померли” [2], “Ой пішла я коло плота, Тягну **портки** із болота. Взяла’м його за чуприну, На ти **портки**, вражий сину” [2]; **мешти** – туфлі; черевики, порівняймо: “Андрію, Андрію, вбуйся в **мешти**, Поможі нам на кичеру вколоти винести” [2]; **сірак** – чорна довга свита з білими нашивками;

сукняна куртка; вишивана безрукавка, порівняймо: “*Йа в п'яка й ни сірака, й ни рубця сорочки, Й ходит п'як цілий тиждень, складат співаночки*” [2]; **пацюрки, пацьорки** – намисто, порівняймо: “*Купив би 'м ти, дівчиночко, й пацюрочок сорок, Коби 'с зо мнов ночувала й нічку на вівторок*” [2], “*Та й на нашій Марічці пацьорочки висять. Узяв її й один Василь, за нев плачуть дисять*” [2].

Ботанічну та мікологічну лексику репрезентовано назвами **команиця** – конюшина, порівняймо: “*А мій милий на горбочку команицю косит, Буйний вітер повіває, кучері підносить!*” [2]; **мушкателька** – вид рослини, порівняймо: “*На моім подвір'оньку зацвіла мушкателька... Питається козак дівчини: “Чого така сумньєнка?”*” [2]; **чати́на** – гілки хвойних дерев (ялини, смереки, сосни), порівняймо: “*Є в нас стілько родини, Як у лісі чати́ни*” [2]; **паздір** – костриця; внутрішня тверда неволокниста частина стебел прядивних рослин (конопель, льону та ін.), що залишається у вигляді дрібних колючих трісочок під час попередньої обробки цих рослин, порівняймо: “*Ни буду я лен сіяти, ни буду полоти, Й ни буде ми паздірійко й у пальці колоти*” [2]; **трапета** – порода дерева, порівняймо: “*З-під дуба мука груба, з-під трапети дрібна, То би чудна біда, шо я нипотрібна*” [2]; **биль** – бадилля, порівняймо: “*Ой Василю, сіди в биллю, а я у горосі, То я тебе узнаю по горбатім носі*” [2]; **яфина** – чорниця, порівняймо: “*Ой малини, яфини, то 'сьти ся вродили, Більши по вас ту ни піду, хоть би 'сь ти зігнули*” [2]; **глива** – печіночник; *Fistulina hepatica*, порівняймо: “*Ой йшов дідо на гриби, а баба на гливи – Баба свої посушила, дідови зогнили!*” [2]; **млачка** – трава, що росте по болоті, багні, порівняймо: “*Мила моя, де ж ти була вчора, Ходив до тя, не було тя вдома. – Ой пасла я при долині качки, Де не було вже сім років млачки*” [2].

До репертуару мовних одиниць на позначення тварин, птахів увійшли лексеми **жовтурка** – вівсянка, маленький перелітний жовтогрудий птах ряду горобиних; *Emberiza citronella*, порівняймо: “*Стригли ня у Самборі, стригли ня у Турці, То забрали кучерийки на гніздо жовтурці*” [2]; **потя** – пташеня, порівняймо: “*Налетіло потя бродиць, Та й сіло на городиць*” [2], “*Позволи ня, Богойку, Та із того лугойку. Бо вже ми надоїли Гірські потятойка*” [2]; **бусько** – лелека, порівняймо: “*Зарізали буська, Кому хвіст, голова*” [2]; **когут** – півень, порівняймо: “*Ладку, ладку, з курки лапку, З когутика гребінець, поїдемо в пшениці*” [2], “*Латку, латку, дайте з курки лапку, А з когута перо, би вам ся добре вело*” [2], “*Ой, Маріє, люблю тя, люблю тя, люблю тя, Купю тобі когутя, когутя, когутя. А когутя раненько запіє, запіє, Вставай, моя Маріє, Маріє, Маріє!*” [2].

Із назв страв та напоїв засвідчено номени **пирог** – вареники, порівняймо: “*Ой вийду й на ту гору, та й сяду, та й стану, Й то я несу й милийкому й пироги, й смитану*” [2], “*Не буде Іван Марійку бити, Як му буде щониділі пироги варити*” [2]; **чир, чира** – страва з кукурудзяної або вівсяної муки, вид саламати, порівняймо: “*А ви, дівки ж мої, дівки, я ни пив горівки, Хоба трошки чир хлиснув, та й за вами свисну...*” [2], “*Живи в мене наялася, то я би ї вчила, То я би ї з попелу чиру наварила*” [2]; **жинтиця** – сироватка з овечого молока, порівняймо: “*Ой віта чи не віта, та як його сина, Бо він мни бде приносити по грудочці сира. Ой по грудочці сира, по шклянці жинтиці, Щоби 'м мала грубі ноги, а й грубіші гузиці*” [2]; **зупа** – суп, порівняймо: “*Ой*

варила мати зупу та й не заперчила, То любила мати хлопців, то й мене навчила!” [2]; **бульба, булі** – картопля, порівняймо: “Ой на горі, й на високій баба булі пече, Ни дає нам приступети, бо каміньом мечи” [2], “А я сина ужинила та й нивісту маю, Як си бульбиці ни зварю, голодна легаю” [2]. Спорідненою вважаємо групу назв посуду для споживання, зберігання їжі та напоїв: **бочівка** – бочка, діжка, порівняймо: “Дякую ти, старостуню, за тото бочівча, Я ти зичу, й би ти жінка ще вродила дівча” [2]; **кубівка** – посуд для міряння, порівняймо: “А тобі, Марусю, риндзівка, А нам писаночок кубівка. Же Христос же воскрес, Же воістину вже воскрес!” [2]; **пательня** – сковорода, порівняймо: “Кухарочко моя пишна, то файно кухариш, Покажи ми ту пательню, шо ковбасу жариш” [2]; **фляшка** – пляшка, порівняймо: “А ти підеш старостити, а я піду в свашки, Нап’ємося горілочки з зеленої фляшки” [2]; **повнойка** – келих, порівняймо: “Вийди, вийди, Ганунийко, Привитай татунийка. На дворі – словийками, В світлоїці – повнойками” [2]; **горці** – глечики, горшки, порівняймо: “Ой нікому так нидобри, як наші кухарці, А вона ходит попри горці, воблизує пальці” [2], “Ой бо дружба я си, дружба від хати до хати, Й то ми таку дружку дали – горці віттігати” [2].

У межах лексико-семантичної групи апелятивних назв географічних об’єктів виділяємо номени **кичера** – гора, вкрита вся лісом, крім вершини, порівняймо: “Андрію, Андрію, вбуйся в мешти, Поможи нам на кичеру вколоти винести, Треба вогень класти” [2]; **грунок** – горб; горбок, на якому ще можна орати, порівняймо: “Кувала зозулечка, сіла си на грунок, Дякую ти, й нивістице, за твій подарунок” [2]; **зарінок** – 1. Пологий берег річки, вкритий рінню. 2. Рівне місце біля річки, поросле травною, порівняймо: “Тшов гоцул з Коломиї, а гуцулка з Бані, Посідали на зарінку, зробили снідани” [2], “Кобе’м така й до роботи, як до співаночок, Ни стояв би міні в літі голий заріночок” [2]; **плай** – стежка в горах, порівняймо: “За гаєм гай, за плаєм плай, край берига потока, Стоїть хатиночка моя, хатина одинока” [2]; **ребро** – гірський хребет, порівняймо: “А я займу й коровиці на ребро зелене, Ни дай личко й цілувати, милейкий, без мене” [2], порівняймо літ. **ребро** – дугоподібний скелетний утвір людини і хребетних тварин, який іде від хребта до грудної кістки [3, т. 8, с. 468]; **яскиня** – печера, порівняймо: “А Йосип старенький вийшов на ту хвилю, Щоби назбирати й оґріти яскиню, Огонь розпалити, щоб тепліше було, Щоб дитячко Боже так зимно й не чуло! Аж тут залунали голоса предивні, Стали відбивати чудно, милодійно. Оглянувся Йосип, яскиня вся ясна, Ангели співають, зізда світит ясно!” [2].

Поодинокими вживаннями представлено ритуально-обрядову лексику: **собітка, собаня** – вогнище, яке запалюють у день Івана Купала; народне гуляння перед святом Івана, коли запалюють вогнище, молодь перескакує через вогні, танцює і співає навколо них, порівняймо: “Ходіт, хлопці, на собітку – Спечем ми вам чорну кітку! Ходіт, хлопці, на собаню – Спечем ми вам чорну Ганю!” [2], “Прийдіт, прийдіт на собаню, Спечем ми вам чорну каню. Зак ся дівки позбігали, Хлопці каню розірвали” [2]; **здвига** – свято (27 вересня) Воздвиження Чесного Хреста Господнього, порівняймо: “Ой були Здвига, Здвига, попала Покрова, Йа до мене прийшли гості з самого йе Львова” [2]; **колодка** – свято Колодія (Колодки), порівняймо: “Дурна’м біла, шо’м ходила в колоду по воду, Дурна’м біла, шо’м робила дурньови угоду” [2]; **балиць** – сувій полотна,

що його отримує мати молодого від молодой, порівняймо: “А я сина годувала, синок солодойкий, Подив’юся та й на балиць, **балиць** курутойкий” [2], “Ой кувала зозуличка близько коло дуга, То бо я ся подивила – то **балиць** биз круга. То ти, моя невістице, довго нитки пряла, Жи ти мині, старинийкій, такий **балиць** дала” [2].

З-поміж назв господарських споруд, частин будівель виділимо лексеми **поділок** – долівка, порівняймо: “Чому ж тобі, Якимоньку, кровця на **поділку**? – Я ти скажу щирю правду, що м зарізає жінку” [2]; **лотоки** – збиті під кутом 90 градусів дошки для стікання води, порівняймо: “Щоби мої сльози впали на туди **лотоки**, Вни би муки намололи хоць на штири роки” [2]; **повала** – стеля, порівняймо: “Від **повали** до черевика, Шоб була велика від **повали** до черевика. Від черевика до **повали**, Шоб хлопці цілували” [2], “Люляй, люляй, люляй, люляй та й попід **повалиной**, Та я й буду колисати й малийку дітину” [2]; **загата** – вал, насип, стіна, а також подвійний пліт, засипаний всередині чим-небудь, як огорожа; огорожа біля стін хати, проміжок між якою і стінами закладається листям, соломою і т. ін. для утеплення хати взимку, порівняймо: “Горіла палала за хатов **загата**, Вже ми так не буде, вже ми так не буде, я ми було в тата” [2]; **шопа, шіпка** – сарай, повітка, порівняймо: “В **шопі** знаходять Божі Дитятко. Бідне, покірне, мов ангильтко. У нім Бога пізнають, пізнають” [2], “Став господар рано волойкам давати, А его **шіпонька** зачала сіяти. – Й устань, жоно, й устань, сталася новина, Бо в нашій **шіпонці** родит Діва Сина” [2].

Поодинокі лексичні діалектизми – це абстрактні назви: **хороба** – хвороба, порівняймо: “А я свому Васильови наварила бобу, – Ой наїдся, Василю, на тяжку **хоробу**” [2], “Ой ний копле, ой ний копле, сама вна в ню впаде, А як тобі, подружечко, **хороба** нападе!” [2]; **горазд** – добробут, благополуччя, порівняймо: “Натерпіла мся челяди, та свому газдови, То той дурак, що завидит мому й **гораздови**” [2], “Ой за гори кам’яної й голуби вітають, Я **горазду** нич ни знала, літа ся минают” [2].

Військова лексика засвідчена назвами **кріс** – рушниця, порівняймо: “Ой узяв я **кріс** на плечі, почав утікати, Вобсвітили ракетами, гунают гранати” [2]; **гвер** – рушниця, порівняймо: “Ой ни вмирай, козаченько, та води напийся, Маєш **гвера** на плечах, на нього дивився” [2], **кабат** – солдатська куртка, порівняймо: “А під головою сина **кабатина**, Ходит, ручки ломит молода дівчина!” [2].

Багатством і різноманітністю діалектизмів позначена тематична група побутової лексики: **гайда** – соплка, порівняймо: “А заграю в пищавину, а заграю в **гайду**, То я свою білявину й кучиряву найду” [2]; **пильник** – напильник, порівняймо: “А я ішов дорогою, найшов їм си **пильник**, За мнов, за мнов, дівчатойка, я ваш ворожельник” [2]; **валів** – корито для свиней, порівняймо: “А ти співай чи ни співай, то ни маєш мови, Такі вчора на базарі лизали **валови**” [2]; **кантар** – вуздечка, порівняймо: “Божу, мій Боже, Хто ж мині на конику й **кантарик** наложи” [2], “Ой коні, мої коні, **кантари** червоні, Пішов би я до дівчини, болото в прогоні” [2]; **студня** – криниця, порівняймо: “Вийшла дівонька від сусідонька, Здибали єї три **студниченьки**. Же Христос же воскрес, Же воістину вже воскрес!” [2], “Ой піду я по водицю у сусідську **студню**, Не так хочу й води пити, як сусіда люблю” [2]; **обрус** – скатертина, порівняймо: “Витаю тя, Йванку, на білім **обрусі**, Би’сти ся любили, би’сти ся любили, як лебеді-гуси” [2], “Як була м я знала, що Мати з

Ісусом, Я була 'м накрила тонойким **обрусом**" [2], "Красно си посідали За тесиві столи. За тесові столи, За **обруси хрущастий**" [2]; **колодка** – висячий замок, порівняймо: "Гей, мамцьо, й моя мамо, серце ми ся замкло, Та чи клічком, чи **колодков** за рицьов солодков" [2]; **качівка** – качалка під рубель; рубель для білизни, порівняймо: "Їде жид, жид, На конику гип. За жидом – жидівка, Котилася **качівка**. **Качівка** ся розколола, Жида колька вколола!" [2]; **походиць, похідець** – каблук колиски, порівняймо: "Колисочка яворова, й **походиць** кривийкий, То ся й у ній колисає, ангел маленькийкий" [2], "Ей колисочко нова, й **похідець** кривийкий, Няй ся в тобі й виколише Василь молодийкий" [2]; **топірець** – сокирка на довгому держаку, звичайно прикрашена інкрустацією, різьбленням і т. ін., порівняймо: "Умів добре поціляти, Довбуш буде помирати. – Ой ви, хлопці, ви молотці, Беріть мене на **топорці**. Беріть мене на **топори**, Занесіть ня в Чорні гори" [2]; **файка** – люлька, порівняймо: "Дурич'їс ня паробочку, дурич'їс ня, дурич, Я ти коні завиртала, ти си **файку** курич" [2], "Тютюн маю, **файку** маю, й куштур за плечема, Забирайся, дівчиночко, у світ за вочема" [2], "Ой бо знати, розізнати богацького сина: **Файка** в зубах, сомпель з носа, й на бороді слина" [2]; **нецки** – ночви, порівняймо: "Ой пішов пан вопіхати, пані вополати, Питається пан до пані: "Як то **нецки** брати?" [2]; **клинок** – забитий у стіну кілочок для вішання чого-небудь, порівняймо: "Ой підемо, й товаришу, й по ту-ту сорочку, Сорочина й вишивана висит на **клиночку!**" [2]; **лавка** – кладка, порівняймо: "Ой чирез поточину **лавка** смерикова, Любив би тя, дівчиночко, якби 'с ни стрикова" [2]; **пудло** – коробка, футляр, порівняймо: "Сідит дружка за столом, здулася, як **пудло**, Через неї до сокола говорити трудно" [2]; **роскаль** – заступ, порівняймо: "То вже тебе не розвінчат ни піп, ни владика, Хаба тебе вже розвінчат **роскаль** та й мотика" [2]; **півка** – запаска; кусок полотна, в якому носять дрібні речі, порівняймо: "А я плачу, сльози падут на білейку **півку**, То на тебе, мій милейкий, та й на твою жінку" [2]; **саян** – сап'ян; тонка м'яка шкіра найрізноманітніших кольорів, виготовлена із козлячих (рідше овечих, телячих) шкур, порівняймо: "Боярци мої, барвойки єнної, Милий Боже, барвойки єнної. Ни купуйте жи ви на жони **саяни**, Милий Боже, на жони **саяни**" [2]; **ватра** – вогнище, порівняймо: "Ой браття, опишки, налийте горілки, До **ватри** підкиньте ще дров" [2]; **колобаня** – ковбаня; калюжа, порівняймо: "Я за тебе – срібло-злото, А ти мене – у болото. Я за тебе, як за пані, А ти мене – в **колобані**. А я собі така пані, Купаюся в **колобані** В **колобані** – буль-буль-буль, А я лежу, як куркуль" [2]; **пищавка** – сопілка, порівняймо: "Ой дубова й **пищавочка**, й дубова, дубова, Їй ништо ню вже ни грає, й бо ся поколола. Хоть на тій **пищавині**, хоть дванайці дірок, То він дума що посватат хоть дванайці дівок" [2].

Отже, сучасний розвиток діалектології потребує перегляду засад вивчення структурних рівнів говірок. Насамперед це стосується вибору джерел діалектографічного матеріалу, апробації різних методологічних принципів лінгвістичної інтерпретації говіркових елементів. У новітніх працях вектор наукового пошуку спрямовано на докладний аналіз явищ фонетичного, граматичного та лексичного рівнів крізь призму фольклорних записів. Етнографічні та фольклорні записи, в яких збережено й філологічно точно відтворено автентичне народне мовлення, уможливають висновок про доцільність їхньої наукової інтерпретації та кваліфікації з методологічних позицій діалектології.

Проаналізовані уснопоетичні тексти Електронного архіву українського фольклору репрезентують тематичну різноманітність діалектної субстантивної лексики. Усе розмаїття народних назв в уснопоетичних текстах просто й не може бути представлене з огляду на призначення й іншу специфіку самого фіксованого матеріалу. Залучений для дослідження фактичний матеріал підтверджує думку про наявність у мові фольклору вузькодіалектних елементів, а отже, є одним із аргументів на користь того, що фольклор репрезентує один із функційних різновидів діалектного мовлення. Електронний архів українського фольклору з погляду його обсягу, інформативності, достовірності, технічної якості вважаємо цінним надбанням української фольклористики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гриценко П. Ю.* Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст : тези доповідей Міжнародної конференції / за ред. П. Ю. Гриценка ; Інститут української мови НАН України. – Київ : КММ, 2014. – С. 145–154.
2. Електронний архів українського фольклору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folklore-archive.org.ua/>.
3. Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
4. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. члена-кореспондента НАН України Івана Вихованця. – Київ : Пульсари, 2004. – 400 с.

THE ELECTRONIC ARCHIVES OF UKRAINIAN FOLKLORE AS A DIALECTOGRAPHICAL SOURCE: LEXICAL LEVEL

Yurii HRYTSEVYCH

The article analyzes the dialectal nominal vocabulary in the oral-poetic texts of The Electronic Archives of Ukrainian Folklore. The article considers the semantic peculiarities of the detected dialectal nouns. The materials of the case study allowed to distinguish such lexical-semantic groups: 1) vocabulary for designating persons by the kind of their activity or employment; 2) vocabulary for the designation of family members, families, family ties, the names of persons by their matrimonial or age status; 3) lexicon to indicate the names of buildings, agricultural structures, their parts and other related objects; 4) the names of the garments and footwear; 5) the names of foods, drinks, kitchen utensils; 6) the names of the household objects; 7) vocabulary for designation of the realities of the animal-plant world; 8) appellative names for the geographical lexicon etc. The new lexical materials, which is possible to use for the further dialectological studies is introduced into the scientific usage.

The article argues that achieving the compliance of oral folk art records with the requirements of source-basis quality – reliable and informative – solves the problem of expediency of their involvement into diverse dialectological research. It also alleviates the urgency of the theoretical framework that still has not been authenticated in Slavicity regarding the typology of the ethnopoetic texts and local dialects interconnections. Systemic application of the theoretical tools to oral poetic texts used in modern dialectological studies will contribute to verifying the heuristic potential of the folklore text as a specific source of linguistic information.

Keywords: folklore, dialect, vocabulary, substantive, lexical-semantic group, nomenclature, The Electronic Archives of Ukrainian Folklore.